

Авторска справка за приносния характер на представените трудове и резюмета на публикациите

на гл.ас. д-р Йоана Сиракова

Посочените публикации представляват само част от публикуваните резултати от многогодишните изследователски занимания с проблемите на превода, продължение на преподавателската работа по дисциплините *История и теории на превода, Проблеми на превода и рецепцията на античните текстове в България и Латински език и автори (Овидий и Вергилий)*.

Приносният характер на представените за конкурса за доцент по латински език и превод трудове може да бъде очертан в три основни научни области: в областта на преводознанието, на латинската лингвистика, тексуалния и литературоведския анализ и на рецептивните изследвания на античността.

Преводознание

Представените трудове предлагат теоретични заключения за промените в литературния превод на основата на анализа на взаимодействието на лингвистични процедури и металингвистична информация. Те очертават разнообразните функции на преводите на античните текстове не само в българската среда, но и в други култури реципиенти (напр. английската и македонската) чрез прилагането на фундаменталните подходи на полисистемната теория, на теорията за читателското реагиране и на рецептивната естетика. На задълбочено изследване са подложени преводаческите стратегии и методологии, предопределени както от индивидуалността на преводачите, така и от естетическите нагласи и вкусове на епохите, в които преводите са създадени. Съществена част от изследванията се фокусира върху едни от най-значимите теми в науката за превода и по-специално на литературния превод – читателското реагиране и металингвистичните функции на изходните текстове и тяхната промяна в процеса на пренос. Принос на представените публикации е непрекъснатото отчитане на фактора „връзка между текст и публика” и наблюденията върху това как в приемната културна среда социологическите характеристики и на автора, и на адресата на превода засягат неговия обхват, стратегии и стилистика.

Доколкото представените изследователски текстове се занимават с конкретни проблеми в преводния процес и продукция, те биха могли да бъдат причислени към

областта на частното теоретично преводознание. Интерпретациите на преводите се вдълбочават в разнообразни и съществени от гледна точка на преводната наука въпроси като универсализма в превода, хипертекстуалните форми на превод, преноса и функцията на изходните текстове в приемната езикова, литературна и култура среда, езиковите трансформации на същностни за чуждите текстове понятия и образи и отражението на тези трансформации върху читателското реагиране. В една по-широка перспектива, посочените анализаторски подходи допринасят за формулирането, дефинирането и систематизирането на измененията в литературния (поетичния) превод като цяло.

Латинска лингвистика и текстуален анализ

Представените публикации представляват първи и засега единствени по рода си у нас изследвания на антични текстове през призмата на преводната теория и практика. Те естествено се вписват в нарастващите през последните десетилетия световни тенденции на интерес и по-задълбочени изследвания на преводите на класически автори. Отличителен белег на предложените за конкурса проучвания, в което се състои и техният иновативен и приносен характер, е прилагането на лингвистичен методологичен апарат от преводната наука върху античните произведения и техните преводи. Задълбочаването на литературоведския и езиковедски анализ с помощта на преводоведските модели допринася за иновационния приложен характер на анализа и новаторския аспект на интерпретациите и същевременно води до ново знание за обекта на изследване – античния текст. Особено място в този смисъл заемат изследванията на образа на Еней от Вергилиевата *Енеида* и характерното за персонажа „благочестие“, доколкото латинската *pietas* представлява едно от най-коментирани в дълготрайната рецепция на текста понятия и най-трудно за предаване от гледна точка на превода.

Рецептивни изследвания на античността

Дългогодишните занимания с частните проблеми на превода намират естественото си продължение в изследвания на превода в много по-широк смисъл. Разширяването на разбирането за преводния процес не само като междуезикова трансформация и пренос на конкретен текст и неговата лингвистична структура, но и като творческа преработка на антични сюжети, образи и форми допринася за по-задълбочените наблюдения върху присъствието на античността в българската литературна и културна среда. Подобно разбиране отговаря на една вече легитимирана

и осъзната от западните и западноевропейските школи потребност от включването на перспективата на изследователите античници в анализа и интерпретирането на националните литератури. Рецептивният подход предлага ясни предимства не само за установяването на връзките и диалога между античността и приемащата среда, но и тематизира въпросите за това как античното участва в моделирането на настоящето и как рецепцията на античността променя и формира погледа ни към самата античност.

В последните години рецептивните изследвания се превърнаха в отчетлив и значим клон на класическата филология и редица изследователи фокусират вниманието си върху специфични географски ареали, включително и извън европейския контекст. Смятам за изключителен принос в тази насока участието си в сборника *The Missing Link: Classical Reception in the 'Younger Europe'* (Edited and with an introduction by Zara Martirosova Torlone), който предстои да бъде отпечатан в близките седмици от Oxford University Press като специално издание на списанието *Classical Receptions Journal*. Сборникът представлява първа по рода си публикация, която задълбочено проблематизира античните рецепции в страните от Централна и Източна Европа, където гръко-римското наследство е оставило незаличими, но игнорирани или пренебрегвани в миналото следи. Присъствието на български учен класически филолог в издание на едно от най-авторитетните и престижни за областта на класическата филология издателства е несъмнено признание и свидетелство за високото качество на научната и образователна дейност в тази област у нас.

Резюмета на представените за конкурса публикации

Употреби на античното в българската поезия: образи и форми. – В: Годишник на Софийския университет, Факултет по класически и нови филологии, Т. 105. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“.

Творческата рецепция на античното класическо наследство представлява пресечна точка на времеви и географски пространства, на етнически и религиозни общности, на политически, интелектуални и артистични дискурси. На запад и на изток гръко-римската традиция оказва същностно влияние за очертаване на рамките на европейската цивилизация. У нас в повечето случаи античността и хуманизмът проникват през местната традиция, като схващането за класическото наследство като средство за приобщаване към европейската културна традиция, като повече или по-малко съзнателно търсене на българска идентичност сред общите европейски корени се манифестира с различна сила в различните епохи на историческото развитие на България, но придобива много ясно изразени очертания след демократичните промени в последните десетилетия на XX в., в които се осъществява интензивно общуване

повече с чуждата антична култура като цяло и несравнимо по-малко (почти по изключение) с конкретни антични творби. През последните десетилетия в областта на изследванията на античността все повече си проправя път стратегията на рецептивната естетика. Прилагането на този нов за областта изследователски метод е резултат, от една страна, от все по-широкото разпространение и използване на интердисциплинарните подходи в анализа и преподаването, и от друга, от необходимостта да се отговори на изискванията за обучението на новите поколения студенти.

Рецепцията на античните автори и текстове у нас не е проучвана досега и настоящият текст е един от първите опити да се погледне на рецептивните процеси от една по-обща перспектива на взаимните влияния между антично и модерно. Изследването се ръководи от двете основни насоки, характеризиращи тези процеси в България, където възприемането на античния свят е по-скоро фрагментарно или силно повлияно от националните идеи – присвояване на форми и преинтерпретация на образи. В първата част са разгледани представителни образци от поетичното творчество на Кирил Мерджански, у когото връзките с античното са ясно открояеми и показват редица специфики на диалога между античност и модерен свят. Втората част проследява и проблематизира реципирането образа на Орфей, един от най-често употребяваните антични митологични персонажи в българската поезия. И в двата случая търсим и очертаваме не само контекста и особеностите на възприемане на античните форми и образи в по-старата и съвременна българска литература, но правим опит да дадем и някои възможни отговори на въпроса как взаимодействието на антично и модерно променя представите ни за заобикалящия свят, както и за самата антична култура. Разгледаните употреби на античното в българската поезия очертават някои от основните параметри на диалога между античност и модерност.

От перспективата на художествената рецепция и реактуализация античността ни се представя не като единно, монументално време-място, а по-скоро като фрагментарен колаж от разнообразни дискурси, в който се преобръщат редица схващания за самата антична култура: античността не е чужда, далечна, а наше настояще, тук и сега; шаблонът на епитафията не служи за възхвала и маркиране на моментите от живота и на смъртта, а за дисекция на битието; пасторалният пейзаж не е вечната идилична и хармонична територия, а само временно място, точка на прехождане, на отпътуване и пристигане; движението и трансцендирането на Орфей не е вертикално (отгоре-надолу-нагоре), а хоризонтално, в разнородни и разнопосочни измерения; Орфей не е древногръцки, а български герой, не е предан влюбен, а предател и женомразец; съответно Евридика не е просто сянка, забулена в тайнство, а пълнокръвен и реален женски образ, не е пасивен обект на любов, а активен субект на любов, но и на омраза.

Antiquity after Antiquity. A (Post)modern Reading of Antiquity in Bulgarian Poetry. – In: Torlone, Z.M. (ed.), *The Missing Link: Classical Reception in the “Younger Europe”*. London: Oxford University Press, 2013.

Студията е посветена на творческото реципиране на античността в българската постмодернистична поезия. Търсят се отговори на въпроси като: защо античността и по-специално буколическият жанр и жанрът на епитафията могат да привлекат вниманието на съвременните поети в посткомунистическия период. Този въпрос придобива още по-голяма значимост в българския литературен контекст, в който не може да бъде очертана специфична и силна рецептивна традиция на антични автори и текстове, която да се сравнява със западноевропейската.

На обстоен анализ в перспективата на връзките между антично и модерно са поставени две стихосбирки на Кирил Мерджански, които претворяват антични мотиви и образи през призмата на жанровете на епитафията и еклогите. Специфична характеристика на стихотворенията на Кирил Мерджански, която го отличава от всички останали поети, използващи надгробните надписи в своето творчество, представлява неговото схващане за епитафията не като литературна форма (или поне не само като литературна форма), но по-скоро като физична, материална форма и извор за поетична реактуализация и реконструиране. С неочакваното съчетаване на антични формули и съвременни концепции Мерджански е единственият автор, който заимства и от тематиката на присвоената форма. В този смисъл и диалогът на антично с модерно, чиито параметри дирижирани, при него е несравнимо по-интензивен, насочващ към своеобразно оцеляване на представата както за античната реципирана култура, така и за модерната реципираща среда. Що се отнася до претворяването на Вергилиевите *Еклоги*, *Митът за Одисей в новата буколическа поезия* на Кирил Мерджански представлява своеобразен феномен както в перспективата на поетическите практики, в които употребите на античното се реконтекстуализират, така и в перспективата на посоките и начините, по които протичат конкретните интертекстуални взаимодействия с античните художествени първообрази.

Virgil's Pietas and its Translation in Macedonian. – In: *Systasis*, 18, 2011.

http://www.systasis.org/index.php?option=com_content&view=article&id=197&Itemid=91&lang=en.

Изследването се спира на преводите на думата *pietas* в македонския на превод на *Енеида* на Вергилий на Л. Басотова от 1999 г. Проблематичността на понятието представя на преводачите не само социо-културни и исторически трудности, но и по-практически. Семантичната сложност на латинската дума е свързана не само с въпросите за разбирането и интерпретацията на концепцията, но и с преводните стратегии и преводачески избор при предаването на оригиналната идея в съвременните езици. Текстът изследва начините, по които думата се изразява в

превода, и различните ѝ варианти и метаморфози в текста цел, както и ефектите на появата ѝ в разнообразните контексти на употреба, които оказват влияние и върху интерпретацията на поемата като цяло.

Преводът на Джон Драйдън на Енеида на Вергилий. – В: Societas Classica, Култури и религии на Балканите, в Средиземноморието и Изтока. Велико Търново: Университетско издателство “Св. Св. Кирил и Методий”, 2011, стр. 256–267.

Статията разглежда един от представителите на британската култура, оставили ярка следа в историята на преводните теории и в историята на рецепцията на Вергилиевата *Енеида* – Джон Драйдън. Неговият превод е интерпретиран в няколко аспекта: от гледна точка на собственото му трипартитно деление на преводите на метафраза, парафраза и имитация, от гледна точка на отпечатъците, които преводачът оставя върху поемата, от личния си житейски опит и светогледни позиции и от гледна точка на предговора към превода от самия Драйдън, който дава отговор на множество въпроси, свързани с редица преводачески решения. Специфичен фокус на изследването е поставен върху разбирането на Драйдън на понятието *pietas*. Той разглежда понятието *pietas* като основна характеристика на Еней, но и като дума, която означава много повече, отколкото би могло да се изрази на който и да е съвременен език. *Pietas* е разглеждана в традиционните си смисли на преданост към боговете, синовна обич и нежна привързаност към близки от всякакъв род. Същевременно обаче тя е поставена в своеобразно сравнение с мъжеството, което според Драйдън следва да бъде включено в конотациите на термина *pietas*, наред с всички други “добри” качества, а всички “лоши” съответно трябва да бъдат изключени от него.

Translation Shifts in the Transfer of Ovid's "Metamorphoses" in Bulgarian Language, Literature and Culture. – In: Linguistic and Communicative Performance Journal. Vol. 3/1. Tirana: LCPJ Publishing, 2010, 33–39.

Публикацията третира някои проблеми на литературния превод, опирайки се на свободните преводи на Овидиевата поема на български език, на представянето ѝ за българска публика и в българската културна среда. Преводачът на художествени текстове не се занимава единствено с установяването на лингвистична еквивалентност, но и на художествени процедури, които не могат да бъдат разглеждани изолирано, а следва да се полагат в специфичния културен и времеви контекст, в който се текстовете се ползват. Свободните преводи представляват своеобразни поетични хипертекстуални форми, един вид свръх-преводи, определени от личната поетика на превеждащия. Реконтекстуализирането на темите на оригинала е реализирано с подчертан стремеж към полагане на повествованията в една по-широка, универсална рамка, в която се концентрират общочовешките мотиви за страданието, любовта, изкуството. Преводните текстове, дефинирани като свободни, показват дивергентни трактовки на

образите спрямо Овидиевия оригинал. И в този случай определени страни в образната характеристика на литературните герои биват подчертани, а други са представени като второстепенни. Като цяло българските преводи се отличават с по-силен поетико-експресивен заряд на използвания лексикален регистър. В някои моменти у възприемащия се пораждат сходни с породените от оригиналния текст асоциации, но посредством не-еквивалентни езикови средства, представляващи адаптация към средата реципиент.

Благочестив ли е Еней. – В: *Studia Classica Serdicensia*. Т. 1. *Musarum semper amator*, в памет на проф. Д. Бояджиев. София: Университетско издателство “Св. Климент Охридски”, 2010, стр. 341–350.

Въпросът за значението и употребата на думите *pietas* и *pius* в “Енеида” на Вергилий е традиционен фокус на множество дискусии, които се простират от идеалистичните схващания за Еней като архетипния протагонист до консервативния поглед за неговия характер, който го възприема като обикновен и дори неподходящ за ролята си герой в епос. Този текст разглежда различни аспекти от характеристиката на героя и различни възможни отговори на въпроса “Благочестив ли е Еней?”, пречупвайки ги през преводната проблематика и традициите на предаване на тази същностна за него черта в българските преводи на Вергилиевата поема. Конотативният дефицит на българското съответствие на *pius* - “благочестив”, би могъл да бъде запълнен с разнообразни варианти в случаите, в които се наблюдава отклонение от класическите конотации. По-подходящ в този смисъл и от гледна точка на цялостния художествен образ на Еней е прилагателното “благороден”, доколкото едно от неговите значения гласи: “който е способен да пренебрегне личните си интереси”. Така например девет от двадесетте употреби на словосъчетанието *pius Aeneas*, които са използвани в контекст на религиозни практики, могат да съхранят еквивалента “благочестив” като кореспондиращ на контекста и конотациите на взаимоотношения хора - богове. Впрочем с подобна семантична отсянка на български език се отличава и прилагателното “праведен”, с едно от значенията си: “който е в съгласие с религиозните изисквания”. В останалите случаи към Еней по-скоро реферират други епитети: в баталните сцени героят е “благосклонен” (“снизходителен”), “почтителен” или “милостив” в зависимост от актовете на *parcere subiectis*. В картините, в които оплаква своите другари, Еней е “състрадателен”. И накрая в поемата присъстват описания, в които самият той може да бъде характеризирани от перспективата на съжалението, което в крайна сметка го превръща и в трагичен герой. В тази перспектива един от възможните отговори на въпроса “благочестив ли е Еней” придобива следните очертания: Еней може би е *pius*, но със сигурност не е благочестив или поне не е единствено и само благочестив, и не тази е характеристиката, изразяваща същностната истина за героя.

Хипертекстуални форми на превода. Свободният превод на Блага Димитрова на Овидиевия разказ за Орфей и Евридика. – В: „Езици и култури в диалог. Традиции, приемственост, новаторство”, сборник доклади от конференция, посветена на 120 годишнината на Софийски университет, 14–15 ноември 2008 г. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски”, 2010, стр. 348–357.

Статията разглежда промените в литературния превод на базата на сравнителен анализ на свободния превод на Блага Димитрова и на Овидиевия разказ за Орфей и Евридика от поемата *Метаморфози*. Съпоставката реферира и към поемата на Р. М. Рилке *Орфей. Евридика. Хермес*. Като съществени и първостепенни характеристики на свободния превод се открояват фокусирането върху българската аудитория реципиент и ориентацията към спецификите на преводния език и култура, което в терминологията на Антоан Берман ги определя като “етноцентрични” преводи, но без негативното отношение към Чуждото и без тясното рефериране към въпроса за обогатяване на собствената култура чрез анексиране или адаптиране на оригинала, вложени в това понятие. В този смисъл се интерпретират и насоките и акцентите върху разнородните комуникативни аспекти на повествованието и промените в субстанцията на израза, в езиковата форма, които въплъщават и отразяват разликите в адресатите на текста източник и текста цел.

Универсализъм в превода. Овидиевият разказ за Пирам и Тисба в свободния превод на Блага Димитрова. – В: Societas Classica, Култури и религии на Балканите, в Средиземноморието и Изтока, Велико Търново: Университетско издателство “Св. Св. Кирил и Методий”, 2009, стр. 35–50.

Текстът прави анализ на свободния превод на Блага Димитрова на разказа за *Пирам и Тисба* от *Метаморфози* на Овидий, публикуван в списание Прометей през 1940 година. Във фокуса на внимание попадат различията между оригиналния Овидиев разказ и преводното стихотворение, различната трактовка на образите и на поетичните картини, резултат от разнородните естетически нагласи на автора и преводача и на публиката, към която те адресират своите творби. Пресътворената на български език антична легенда за Пирам и Тисба придобива специфични очертания в превода на Бл. Димитрова. Преводаческото решение за актуализиране на романтичните и универсалнотрагични страни на историята ръководи словесните и поетически преобразувания в текста цел. Основания за своеобразната художествена репрезентация на сюжета на първообраза биват търсени и в самата природа на разказа, който е по-малко митологичен в сравнение с други, включени в цялото на Овидиевата поема. Той тематизира фундаментално вкоренени в човешкия живот факти – конфликта на поколенията (деца–родители), съзряването на младите и преминаването им в света на възрастните, насието, противопоставено на чистотата и невинността – на чиито фон изпъква мотивът за любовта. Пикантните подробности и гротескните детайли,

характеризиращи романия аспект на оригиналния разказ, са оставени на заден план в превода. Второстепенни и несъществени за него се оказват и сценичната преекспонираност на действията на персонажите и постоянно поддържаната в хода на наратива театрална илюзорност. Като цяло в сравнение с латинския текст българският по-малко проследява събития и повече пресъздава емоционални състояния.